

модель саморозвитку та самоорганізації майбутнього учителя, реалізації їм свого творчого «я» у процесі вокально-хорового навчання.

Література

1. Баталій Д. Український мандрівний філософ Григорій Сковорода. – К.. 1992.
2. Бернштейн Н. Очерки по физиологии движений и физиологии активности – Л. 1983.
3. Колесса Ф. Музикознавчі праці – К.1970.
4. Конфуций. Изречения. Книга песен и гимнов. – Харьков: Фолио, 2002.
5. Ма Кэ. Китайская народная песня. // О китайской музыке: статьи китайских композиторов музыковедов. – Вып. 1. – М.: Музгиз, 1958. – С.32-45
6. Шнеерсон Г. Музыкальная культура Китая – М., 1952.

УДК 378.147

Парфентьева І.П.

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ РЕФЛЕКСІЇ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ЗАНЯТТЯХ ХОРОВОГО КЛАСУ

В статье поставлены задачи рассмотрения личностной рефлексии как педагогический феномен на занятиях по хоровому классу. Подготовка будущего учителя музыкального искусства осуществляется целым учебным комплексом, где доминирующее значение для развития личностной рефлексии имеют хоровые дисциплины. Хоровая музыка - это специфическое, уникальное явление культуры, которое влияет на развитие музыкального мировоззрения будущего учителя. Она – эффективное средство формирования рефлексии будущего специалиста и открывает оптимальные пути усовершенствования его музыкально-профессиональной подготовки в высшей школе. Рефлексию на занятиях по хоровому классу можно рассматривать как определённую фазу учебной деятельности, которая появляется в ситуации противоречий необходимого и возможного, что есть закономерностью и важным условием её формирования и развития. При личностном подходе на занятиях по хоровому классу особенное значение приобретают активные творческие методы обучения, исследовательские проблемные методы обучения, проектные методики, дискуссии, которые обеспечивают самостоятельность поисковой деятельности будущего учителя музыкального искусства.

Творческие способности будущего учителя музыки истолковываются как способность к творческому общению с искусством, субъективному видению мира, к рефлексивному его восприятию.

Ключевые слова: рефлексия, хоровой класс, творческий подход, личностный подход

In article objectives of consideration of a personal reflection as a pedagogical phenomenon on classes in a choral class. The reflection is the natural, structurally organized complete system. Preparation of future teacher of musical art is carried out by the whole educational complex where for development of a personal reflection choral disciplines have dominating value. Choral music is a specific, unique phenomenon of culture which influences development of musical outlook of future teacher. It - an effective remedy of formation of a reflection of future expert also opens optimum ways of improvement of its musical vocational training at the higher school. The reflection on classes in a choral class can be considered as a certain phase of educational activity which appears in a situation of contradictions necessary and possible that is regularity and an important condition of its formation and development. Thanks to existence of such phase in creative activity of the student her integrity remains and there is a possibility of correction of the maintenance of elements of activity. At a personal approach on classes in a choral class special value is gained by active creative methods of training, research problem methods of training, design techniques, discussions which provide independence of search activity of future teacher of musical art.

Conductor's and choral preparation of future teachers of musical art in structure of professional knowledge, the skills necessary for work in the conditions of comprehensive school,

occupies one of leading places. Performing vocal and choral activity is a creative process which consists in disclosure of art and thematic sense of a work of art by ways of musical expressiveness. Performing activity of future teacher provides his broad education, existence of performing culture, professional competence, richness of the emotional world because without ability perceive and worry it cannot to influence an inner world and the sphere of feelings of pupils. Creative abilities of future teacher of music are interpreted as ability to creative communication with art, to subjective vision of the world, to his reflective perception.

Keywords: *reflection, choral class, creative approach, personal approach*

У Державній національній доктрині розвитку освіти України одним із стратегічних напрямків є створення умов для формування творчої особистості майбутнього вчителя, реалізації і самореалізації його природних задатків і можливостей в освітньому процесі. Сучасний стан розвитку суспільства характеризується переглядом змісту основних положень педагогіки вищої школи щодо пріоритетів навчання і виховання молоді. Необхідність орієнтації педагогічного процесу на індивідуальність людини вимагає переосмислення мети, завдань і методів фахової підготовки майбутніх учителів музики, створення та втілення у практику нових форм і методів навчання. Однією з таких важливих проблем є розвиток рефлексії у майбутніх учителів музики саме на заняттях з хорового класу.

Напрями фахового розвитку особистості висвітлені у працях Л.Бочкарьова, Н.Гузій, Б.Федоришина, П.Шавір та ін. У художньо-мистецькій практиці питання розробки організаційно-методичних засобів, що сприяють формуванню рефлексії висвітлені у наукових дослідженнях таких авторів як Е.Абдуллін, Н.Бакланова, А.Козир, В.Орлов, О.Отич, Г.Падалка, О.Щолокова та ін. У сфері підготовки майбутніх учителів важливим є визначення І.Беха, який підняв важливе питання, пов'язане з формуванням мотивації до особистісної рефлексії. Його вирішення забезпечує детермінацію діяльності студента, предметом якої виступає «Я-концепція». У руслі проблеми підготовки обдарованих студентів Н.Пов'якель [9] поставила питання формування професійної рефлексії. Системоутворюючим фактором професіоналізму І.Зязюн визначає рефлексивну культуру, яка в цілому є «сукупністю здібностей, способів і стратегій для забезпечення усвідомлення і подолання стереотипів особистісного досвіду і діяльності шляхом їх переосмислення і висування інновацій для подолання тих проблемно-конфліктних ситуацій, які виникають в процесі вирішення професійних задач» [6, 43].

У даній статті ми розглянуто особистісну рефлексію як педагогічний феномен на заняттях хорового класу. Її специфічною рисою є те, що протягом тривалого часу вона застосовувалася як інтерпретаційний засіб і не виступала самостійним предметом наукових досліджень. Особливої гостроти проблема рефлексії набуває у період навчання у ВНЗ як найбільш суперечлива у процесі розвитку і становлення особистості. У цей період механізмом диференціації та інтеграції самосвідомості майбутніх фахівців виступає особистісна рефлексія, що надає їм значні можливості осмислювати, аналізувати та пізнавати самих себе.

Рефлексію необхідно розглядати в контексті педагогічного мислення. Знання і рефлексія – це не протиріччя, а елементи, які взаємно доповнюють один одного в єдиному безупинному процесі. Разом вони здатні сформувати дійсно компетентного професіонала. Рефлексія виступає процесом осмислення особистісних змістів, який призводить до їх поступових змін і породжує новоутворення особистості. Успішність професійного розвитку обумовлюється особистим зростанням, яке визначається глибиною і якістю самопізнання і саморозуміння, що значною мірою залежать від рефлексивного переосмислення себе.

У процесі розвитку особистісної рефлексії людина формує «Я-концепцію», здійснює активне осмислення і переосмислення змісту індивідуальної свідомості, діяльності, спілкування. Деякою мірою, моментом, що ініціює особистісну рефлексію, є конфліктність ситуації, яка виражається в наявності суб'єктивного протиріччя між формами поведінки суб'єкта як особистості та реальними вимогами, що пред'являються до неї конкретною ситуацією. Отже, рефлексія є закономірною, структурно організованою і внутрішньо гетерогенною цілісною системою.

Особистісна рефлексія сприяє віддзеркаленню суб'єктом свого внутрішнього світу і всього різноманіття власних індивідуальних особливостей. Усвідомлення і осмислення останніх реалізується за допомогою особистісної рефлексії, що дозволяє спрямовувати себе на самовдосконалення. До останнього часу в педагогічних ВНЗ більше уваги приділяється професійному навчанню, яке дає теоретико-методичну підготовку майбутньому фахівцю, і значно менше уваги приділяється розвитку особистості як суб'єкта життєдіяльності. Ситуація, що склалася, негативно відбивається на ефективному формуванні Я-концепції і особистісному зростанні студента. Підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва здійснюється цілим навчальним комплексом, де домінуюче значення для розвитку особистісної рефлексії мають хорові дисципліни. Хорова музика є специфічним, унікальним явищем культури, яка впливає на світоглядні позиції, на розвиток музично-фахового світогляду майбутнього вчителя. Вона є ефективним засобом формування рефлексії майбутнього фахівця й відкриває оптимальні шляхи для удосконалення його музично-професійної підготовки у вищій школі.

Рефлексію на заняттях з хорового класу можна розглядати як визначену фазу навчальної діяльності. Вона виникає в ситуації неузгодженостей та протиріч необхідного і можливого, що є закономірністю і важливою умовою її формування та розвитку. Завдяки наявності такої фази в творчій діяльності студента зберігається її цілісність і виникає можливість корекції змісту елементів діяльності [5, 22-28].

Розглянемо особистісний підхід при формуванні рефлексії у майбутніх вчителів музичного мистецтва, який сприяє створенню максимально сприятливих умов для розвитку й розкриття здібностей студента, враховує його психофізіологічні особливості. У світлі особистісного підходу на заняттях з хорового класу особливого значення набувають активні творчі методи навчання, дослідницькі проблемні методи навчання, проектні методики, дискусії, що забезпечують самостійність пошукової діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва. Застосування особистісно-зорієнтованого підходу до навчально-виховного процесу передбачає: використання ідей навчання через взаємодію з іншими; перегляд стилю керівництва навчальним процесом; використання активних методів навчання тощо.

У мистецькій педагогіці доцільно вбачати орієнтацію на суб'єкт навчання, тобто у центр навчання ставити особистість, її мотиви, інтереси, потреби, бажання, наміри. Сьогодні особливого значення набуває не передача готової інформації, а активізація самостійності навчання суб'єкта, його здатності осмислювати, запам'ятовувати та відтворювати набуті знання.

Сучасні вчені схилиються до думки, що особистісний підхід – це не просто облік індивідуальних особливостей вчителя у фаховій діяльності, а насамперед визначення шляхів становлення особистості професіонала. К. Абульханова-Славська стверджує, що цей підхід дозволяє розкрити особливі якості психічної діяльності особистості, вищий рівень здійснення регулювання її активності, що сприяє ініціюванню та реалізації власних стратегічних планів. Сутність особистісного підходу полягає у створенні перспектив планування суб'єктом цілеспрямованих способів дій, реалізації потенційних можливостей, безперервного розвитку професійної рефлексії. Це дає підставу стверджувати, що чим успішніше відбувається розвиток значущих особистісних якостей, тим більше засвоюються професійні знання, і в результаті краще відбувається злиття всіх складових професійної діяльності.

З позиції особистісного підходу рефлексія сприяє самовизначенню суб'єкта у власних уявленнях про себе (встановлення внутрішніх орієнтирів і способів розмежування «Я» і «не Я»). Специфіка рефлексії у процесі самовизначення обумовлена духовним світом людини, її здатністю до осмислення або переосмислення власного досвіду, знань про себе, відчуттів, оцінок, думок, стосунків. Саме особистісна рефлексія може розглядатися як шлях до переосмислення стереотипів власного досвіду і, на думку Я. Пономарьова, виступає одною з основних характеристик творчості. Людина стає для себе об'єктом управління. З цього виходить, що рефлексія як «дзеркало» відображає всі зміни, які відбуваються в ній; вона стає основним засобом саморозвитку, умовою і способом особистісного зростання. З позиції

особистісного підходу об'єктом особистісної рефлексії є процес переосмислення «Я», своїх вчинків та «Я-концепції».

Модель розвитку особистісної рефлексії студентів педагогічних університетів складається із зовнішньої і внутрішньої структури рефлексії, аспектів її реалізації, рівнів і умов розвитку.

Творчий підхід ґрунтується на визначенні творчої діяльності основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості. Одним із її аспектів дослідники називають здатність людини до творчої рефлексії. Категорія творчості у діяльнісному аспекті спрямована на створення нового, неповторного, оригінального, що є суттєвою складовою рефлексії студента.

Найважливішим фактором розвитку творчості студентів у навчальній діяльності є обов'язкове заохочування творчих знахідок, оригінальних думок, самостійних відкриттів, цікавих ідей, пропозицій. Сенс цього заохочення в тому, щоб викликати у майбутніх учителів позитивну емоційну реакцію, почуття задоволення, гордості, радості, захоплення собою, вірою у свої здібності. Тільки за таких умов виникає повторне бажання творити. Л.Виготський писав, що жодна форма поведінки не є такою міцною, як така, що пов'язана з емоціями. Тому, якщо необхідно викликати у студента потрібні форми поведінки, треба завжди піклуватись про те, щоб ці реакції лишили емоційний відбиток. Емоційні реакції справляють суттєвий вплив на всі форми поведінки та на всі моменти виховного процесу.

Творчий підхід до розвитку рефлексії вимагає від педагога спеціальних зусиль, спрямованих на скрупульозний підбір і організацію творчої діяльності студентів, спрямовану на самопізнання. Це, у свою чергу, дозволить сформувати вироблення у них уміння цілеспрямовано планувати, організовувати, регулювати, контролювати, аналізувати й оцінювати результативність творчої діяльності. Такі новоутворення становлять певну відмінність даного типу рефлексії і виявляються у мотивації, цілях, оцінках. У цьому сенсі, рефлексія завжди є творчою та самостійною.

Важливою ознакою творчої особистості є її активна позиція у підході до проблеми, оптимізм та впевненість у досягненні успіху. Однією з основних ознак рефлексії майбутнього вчителя музичного мистецтва є орієнтація на навчальну діяльність. Її доцільно розглядати як спрямованість мислення студента на самого себе, на власні процеси засвоєння соціального та професійного досвіду, на усвідомлення структури навчальної діяльності та на її результати. Якщо рефлексія – це ланцюжок внутрішніх сумнівів, міркувань із собою, викликаних життєвими питаннями, здивуваннями, труднощами, пошуками варіантів відповіді на нові питання, то рефлексія навчальної діяльності – це також внутрішня робота: співвіднесення себе, можливостей свого «Я» з тим, чого вимагає навчальна діяльність, у тому числі – існуючими про неї уявленнями. Навчальна діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва неможлива без рефлексії – тобто пошуку, самооцінки, роздумів про власний, реальний та уявний, досвід навчання. Рефлексія майбутнього вчителя музики, як специфічна властивість особистості, створює основу для наповнення фахових дій ціннісним сенсом, прагненням і здатністю до творчого пізнання і перетворення музично-педагогічної дійсності. При цьому суб'єктивно-особистісний аспект діяльності майбутнього вчителя музики й аспект рефлексивних процесів у музично-педагогічній роботі студента відповідає її емоційно-художній, естетично-образній сутності. Адже рефлексія - це механізм, завдяки якому майбутній учитель музики знаходить шляхи самоорганізації. Чим більш розвинені рефлексивні здібності, тим більше створюється моделей рефлексії, тим більше можливостей для розвитку і саморозвитку знаходить майбутній вчитель. Врахування закономірностей розвитку рефлексії у мистецькій діяльності особливо необхідне у процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін. Адже у побудові занять хорового класу, хорового диригування і організації навчальної вокально-хорової діяльності рефлексивні процеси займають провідне місце. Навчальний процес, що базується на рефлексивній основі, вимагає від студента не просто набуття знань, умінь, навичок, а й вироблення пізнавальних інтересів і мотивації навчання, потреби в постійній самоосвіті.

Диригентсько-хорова підготовка майбутніх учителів музики у структурі фахових знань, умінь та навичок, необхідних для роботи в умовах загальноосвітньої школи, посідає

одне із провідних місць. Виконавська вокально-хорова діяльність – це творчий процес, який полягає у розкритті художньо-тематичного смислу мистецького твору засобами музичної виразності. Вчитель музики уособлює виконавське мистецтво в школі й виконує відповідальну роль у розповсюдженні музики в дитячій аудиторії, тому володіння виконавською культурою набуває особливого сенсу, оскільки учнівська аудиторія вимагає неординарної подачі музичного матеріалу. Якщо досвідчений слухач легко визначить цінність музичного твору, при недосконалій техніці виконання, то для дитячої аудиторії музичний твір, його інтерпретація та саме виконання зливаються в одному цілісному враженні. Отже, виконавська діяльність майбутнього вчителя передбачає його різнобічну освіченість, наявність виконавської культури, професійну компетентність, багатство емоційного світу, тому що без розвинутої здатності сприймати та співпереживати він не зможе впливати на духовний світ і сферу почуттів учнів. Творчі здібності майбутнього вчителя музики можна розглядати як здатність до творчого спілкування з мистецтвом, суб'єктивне бачення світу та до рефлексивного його осягнення.

Отже, рефлексія у процесі підготовки майбутнього вчителя музики до продуктивної діяльності проявляється, у першу чергу, в розумінні навчального матеріалу, а конкретніше – художньо-образного змісту музичного твору. По-друге, для правильної організації навчальної діяльності необхідно, щоб у студента сформувалась адекватна мета музично-педагогічної діяльності (цілепокладання). По-третє, для успішної реалізації навчальної діяльності педагогу потрібно володіти прийомами управління цією діяльністю, самоконтролем, саморегуляцією, що неможливо без аналізу закономірностей самої діяльності. По-четверте, навчальна діяльність передбачає, що студент для того, щоб оволодіти необхідними вокально-хоровими навичками, буде розв'язувати різного виду задачі і проблеми. Розв'язання задач і проблем - ще один важливий прояв мистецької рефлексії в навчальному процесі.

Література

1. Абдуллин Э.Б. Методологический анализ проблем музыкальной педагогики в системе высшего образования : [учебное пособие для преподавателей, аспирантов] / Эдуард Борисович Абдуллин. – М. : Прометей МПГУ, 1990. – 188 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : навч.-метод. посібник / І.Д. Бех. — К. : ІЗМН, 1998. — 204, [1] с.
3. Бочкарёв Л.П. Психология музыкальной деятельности / Л.П. Бочкарёв. – М. : Институт психологии РАН, 1997. – 351 с.
4. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти. Монографія / Наталія Василівна Гузій – К. : НПУ, 2004. – 243 с.
5. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности / К.М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 356 с.
6. Зязюн І.А. Естетичні засади розвитку особистості. Мистецтво у розвитку особистості [монографія] / Іван Андрійович Зязюн. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – 436 с.
7. Козир А.В. Професійна майстерність учителів музики: теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти: [монографія] / Алла Володимирівна Козир – К. : НПУ імені М.Драгоманова, 2008. – 378 с.
8. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К. : Освіта Україна, 2008. – 274 с.
9. Пов'якель Н.І. Професійна рефлексія психолога-практика / Н.І. Пов'якель // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 6-7. – С. 3 - 6.
10. Щолокова О.П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя / Ольга Пилипівна Щолокова – К., 1996. – 172 с.